

บทที่ 4

หนังตะลุงตำบลไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร

การศึกษาเรื่องหนังตะลุง: กรณีศึกษาตำบลไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร ได้ศึกษาถึงประวัติความเป็นมาของหนังตะลุงตำบลไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร โดยอาศัยข้อมูลจากการลงพื้นที่ภาคสนาม การสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม เพื่อใช้ในการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับหนังตะลุงตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

ความเป็นมาของหนังตะลุง ตำบลไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร

หนังตะลุง หรือ หนังควน เป็นการแสดงที่เล่นกับเงาเป็นที่นิยมอย่างแพร่หลายในภาคใต้ของประเทศไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และได้เผยแพร่เข้าสู่ภาคกลางในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 แห่งบรมราชวงศ์จักรี โดยพระยาพัทลุงได้นำเข้าไปแสดงในกรุงเทพฯ และ คนกรุงเทพฯ เรียก หนังควน ว่า หนังตะลุง เพราะเกิดจากการกร่อนเสียงและการกลายเสียงของคำว่า "พัทลุง" เป็น "ทลุง" และกลายเป็น "ตะลุง" (ภิญโญ จิตต์ธรรม, 2506, หน้า 25-26) หนังตะลุงเป็นการละเล่นท้องถิ่น ความนิยมมิได้หยุดอยู่แค่ภาคใต้เท่านั้น สำหรับภาคเหนือตอนล่างทราบว่ามีอยู่ในท้องถิ่น ตำบลไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร มาเป็นเวลานานนับเกือบร้อยปีมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน แม้วันเวลาจะเปลี่ยนแปลงไป คุณลุงพลแห่งเมือง และคุณลุงเขียน สิงห์ล่อ นายหนังตะลุงอาวุโสทั้งสองท่านแห่งตำบลไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร ยังดำรงรักษาวัฒนธรรม อันเป็นวรรณกรรมการละเล่นท้องถิ่นไว้ อย่าง เต็มความสามารถ หนังตะลุงทั้งสองคนนี้ได้ถือกำเนิดมานานหลายสิบปีและคงอยู่คู่บ้านไผ่รอบ จนถึงปัจจุบัน ประชากรส่วนใหญ่ในตำบลไผ่รอบเป็นชาวไทยทรงดำซึ่งได้สืบเชื้อสายมาจากชาวไทยทรงดำจังหวัดเพชรบุรี ซึ่งมีเชื้อสายไทยทรงดำที่อพยพจากดินแดนสิบสองจุไทย คือ ดินแดนเดียนเบียนฟูอันสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษเดียวกันกับคนไทยเราปัจจุบัน มีความกตัญญูในบรรพบุรุษเป็นอย่างยิ่ง เชื่อว่าเมื่อบรรพบุรุษที่เสียชีวิตไปแล้วนั้น วิญญาณจะล่องลอยอยู่ จึงมีการเชิญวิญญาณผีบรรพบุรุษขึ้นเรือน เชื้อเรื่องวิญญาณไสยศาสตร์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้นจึงมีการบนบานศาลกล่าว และแก้บนเมื่อได้ตามที่ต้องการ ส่วนมากจะบนหนังตะลุง เพราะลิเก ละคร โขนหนัง นั้นหายาก และมักมีราคาแพง จึงนิยมบนด้วยหนังตะลุง ทำให้ศิลปินพื้นบ้านทางด้านการเชิดหนังตะลุงเกิดขึ้น ซึ่งเป็นมรดกวัฒนธรรมที่สืบทอดต่อกันมา ดังจะเห็นได้จากนายหนังตะลุงแต่ละ

ท่าน เป็นชาวไทยทรงดำที่เดินทางย้ายถิ่นฐานมาจากจังหวัดเพชรบุรี มาอาศัยอยู่ที่ตำบลไผ่รอบ พร้อมนำเอามรดกทางวัฒนธรรม คือ หนังตะลุงมาด้วย เช่น นายบุตร แผล่งเมือง นายเทียน เพชรอม นายสาย นายเที่ยง นายไซ นายหนังตะลุงทั้งหมดนี้อยู่ในตำบลไผ่รอบ

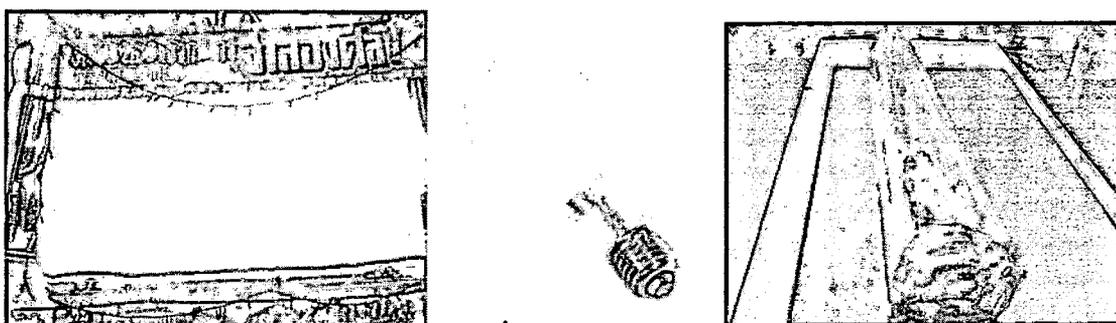
รูปแบบของการแสดงหนังตะลุง ตำบลไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร

การแสดงหนังตะลุง ตำบลไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร เป็นศิลปะการแสดงอย่างหนึ่ง ที่มีวัตถุประสงค์สำคัญ เพื่อให้เกิดความสนุกสนานแก่ผู้ชมในเทศกาลและงานต่าง ๆ ขั้นตอนและองค์ประกอบของการแสดงหนังตะลุงตำบลไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร ดังนี้

1. การเตรียมจอและเวทีการแสดง
2. ตัวหนัง
3. เครื่องดนตรี
4. ขั้นตอนในการแสดง
5. การดำเนินเรื่อง
6. ความเชื่อที่เกี่ยวข้อง

โรงหนังตะลุงใช้ประกอบการแสดงในตำบลไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตรโรงหนังตะลุงแต่เดิมครั้งโบราณกาลนั้น ใช้เกวียน 2 เล่ม เทียมกัน ทำเป็นโรงหนังตะลุง แต่ปัจจุบัน นิยมทำเป็นโรงเรือนชั่วคราว เสา 4 ต้นมีหลังคาหน้าสูง หลังต่ำ (เพิงหมาแหงน) ยกพื้นสูงประมาณ 2-2.5 เมตร กว้างยาวประมาณ 3 x 4 เมตร ซึ่งจอผ้าขาว ด้านข้างล้อมด้วยผ้าหรือเส้นลําแพน ใช้หยวกกล้วย ทั้งต้นวางแนบชิดไว้กับจอด้านหลัง แต่เดิมใช้แสงสว่างจากตะเกียงเจ้าพายุ แต่ปัจจุบันใช้หลอดไฟฟ้า 200 แสงเทียน แขนงอยู่ห่างจอประมาณ 1 ฟุต จะใช้หยวกกล้วยทั้งต้นวางแนบชิดไว้กับจอด้านหลัง สำหรับนำรูปหนังเสียบตั้งเวลาขีด ทางด้านข้างโรงทั้งสองทำราวแขวนรูปหนัง แต่เดิมไม่มีเครื่องช่วยเสียง แต่ปัจจุบันมีเครื่องขยายเสียง โดยมีไมโครโฟนแขวนห้อยจากส่วนบนหลังคาห่างหน้าจอประมาณ 1 ฟุต สูงประมาณผู้พากย์สะดวก จากการสัมภาษณ์ลุงเทียน สิงห์ลือ นายหนังตะลุงบ้านไผ่รอบพบว่า แต่เดิมนั้นโรงหนัง ใช้เกวียน 2 เล่ม เทียมกัน ตั้งเสา 4 ต้นใช้ไม้พาดบนเกวียน พื้นปูกระดานให้เท่ากับคณะที่จะนั่ง หลังคามุงแฝก หรือมุงหญ้าคา จอหนังใช้จอธรรมดา ทำจากผ้าดิบสีขาว นำมาซึ่งให้ตั้ง ขอบมีสีแดง เขียว ใช้แสงสว่างจากตะเกียงโปิ๊ะใช้น้ำมันก๊าด หรือตะเกียงเจ้าพายุปัจจุบันการตั้งโรงและจอหนังโดยทั่วไปใช้พื้นที่ราว 2-3 เมตร ยกพื้นด้วยเสา 4 เสาสูงกว่าระดับศีรษะ ใช้ผ้าใบปิดกันเป็นหลังคา และผนังทั้ง 3 ด้าน ด้านหลัง

โรงจะมีบันได และที่สำหรับขึ้นลงได้ ส่วนด้านหน้านั้นเปิดไว้สำหรับชิงจ้อซึ่งเป็นผ้าสีขาวประมาณ 3.50 เมตร เย็บริมด้วยผ้าสีแดงและน้ำเงิน ขอบจ้อเจาะเป็นห่วงเรียกว่า นูราม ทำเป็นระยะโดยรอบ นูรามใช้สำหรับร้อยเชือกหรือเรียกว่า นวดราม สำหรับชิงจ้อให้ตึง ส่วนหลังคาทำเป็นเพิงหมาแหงนภายในโรงด้านจ้อ จะมีต้นกล้วยสดวางนอนไว้สำหรับปักรูปหนังที่จะแสดง และอีก 1-2 ต้นไว้ข้างซ้าย และขวา สำหรับปักตัวหนังอื่น ๆ โดยปักแยกฝ้ายธรรมชาติ และธรรมชาติ ถ้าไม่พอก็จะชิงเชือกเพื่อแขวนตัวหนังอื่น ๆ อีกด้วยปัจจุบันใช้แสงสว่างจากไฟฟ้าหลอดขนาด 200-500 แรงเทียน (เขียน สิงห์ลล, ม.ป.ป.)

ภาพ 8 อุปกรณ์ที่ใช้สำหรับเตรียมจ้อ

ที่มา: ภาณิศ กาพย์กลอน, 2554

2. ตัวหนัง

หนังตะลุงตำบลไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร มีรูปหนังตะลุงทั้งหมดประมาณ 200 ตัว แต่ในการแสดงแต่ละเรื่อง ใช้ตัวหนังประมาณ 20 - 25 ตัวเท่านั้น โดยแยกเป็นตัวหนังหลัก และตัวเบ็ดเตล็ด ส่วนที่เป็นตัวหลัก ได้แก่ รูปพระอิศวร ฤาษี เจ้าเมือง มเหสี ตัวพระ ตัวนาง ยักษ์ ตัวตลก เทวดา เป็นต้น ตัวหนังที่ในการแสดงบ่อยและใช้เป็นประจำในการแสดงหนังตะลุงตำบลไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร ได้แก่

ภาพ 9 รัศมี (นางเอก) + ไกรสร (พระเอก)

ที่มา: ภาพยนตร์กลอน, 2554

รัศมี (นางเอก) และ ไกรสร (พระเอก) เป็นตัวละครเอกในนิทานหนังตะลุงพื้นบ้านของภาคใต้ โดยไม่ปรากฏชื่อในวรรณคดี

ภาพ 10 พ่อแก่ (ต้นฉบับ/ครูใหญ่)

ที่มา: ภาพยนตร์กลอน, 2554

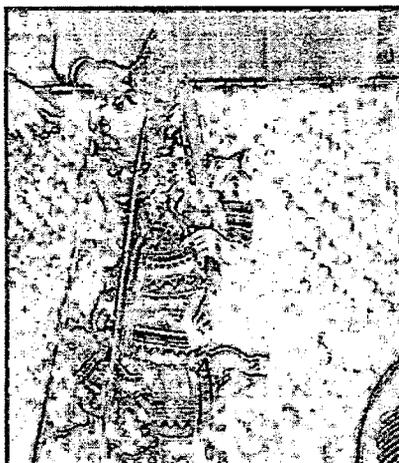
ปู่ฤๅษีโคตบุตร เป็นฤๅษี ที่บำเพ็ญตบะอยู่ในบริเวณป่าหิมพานต์ ท่านเป็นฤๅษี ที่มีรูปร่างหน้าตาต่างดงามมาก เป็นที่เคารพรัก ของเหล่ามนุษย์ และเทวดาทั้งหลาย เมื่อใครได้มาพบเห็น ก็จะเกิดความรู้สึกรักชอบและหลงใหล ในรูปร่างและหน้าตาของฤๅษีตนนี้ทันที ไม่เว้นแม้แต่เหล่าเทพนารีบริวารแห่งองค์ พระศิวะมหาเทพ ที่ลงมาเที่ยวเล่นกัน ในเขตของป่าหิมพานต์ที่พอได้มาพบกับปู่ฤๅษีโคตบุตรเข้า ก็เกิดมีความหลงใหล ในรูปร่างหน้าตาของปู่ฤๅษีตนนี้ทันที ฤๅษีถือ เป็นครูแห่งนาฏยศาสตร์ทุกแขนง ในการแสดงหนังตะลุงถือว่าเป็นหนังครูใช้ในการไหว้ครูก่อนเริ่มแสดงหนังทุกครั้ง

ภาพ 11 ทศกัณฐ์

ที่มา: ภาณิศา กาศย์กลอน, 2554

ทศกัณฐ์เป็นโอรสท้าวลัสเตียนและนางธรรมา นัยหนึ่งคือ นนทกกลับชาติมาเกิด มีพี่น้องร่วมบิดาเดียวกันคือ พิเภก กุมภกรรณ ทูษณ์ขร ตรีเศียร และนางสามนักษา มีสิบเศียรยี่สิบกร ชอบแปลงตัวไปสมพาส (เสพสม) กับสัตว์ต่างๆ เช่น ช้างและปลา ฯลฯ จนเกิดเป็นทศคีรีวัน ทศคีรีทรและนางสุพรรณมัจฉา มีมเหสีที่ออกหน้าออกตาและรักใคร่มากคือ นางมณฑิเป็นพญายักษ์ที่มักก่อวุ่นก่อเรื่องเดือดร้อนไปทั่ว

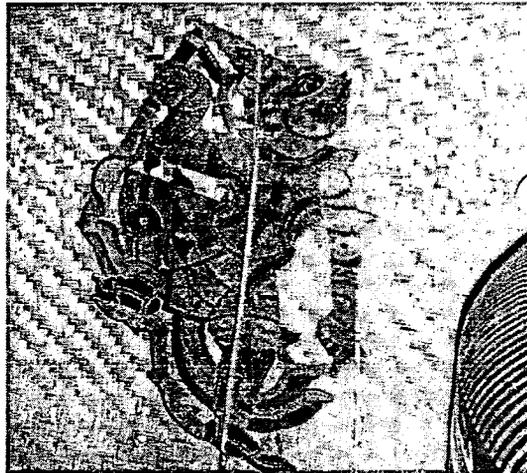
ภาพ 12 พระราม

ที่มา: ภาณิศ กาพย์กลอน, 2554

พระราม คือ พระนารายณ์อวตาร (แบ่งภาค) ลงมา ถือกำเนิดเป็นพระราชโอรสของ ท้าวทศรถ กับ นางเกาสุริยา เพื่อจะปราบทศกัณฐ์ พระรามมีพระอนุชาต่างพระมารดา 3 พระองค์ คือ พระพรต พระลักษมณ์ และพระสัตรุต ซึ่งต่างก็มีความรักใคร่กันอย่างมาก พระมเหสีของ พระราม คือ นางสีดา

พระรามมีกายสีเขียว สามารถปรากฏร่างเป็นพระนารายณ์มีสี่กรได้ อาวุธประจำ พระองค์ คือ ศร ซึ่งเป็นอาวุธวิเศษ ที่ได้ประทานมาจากพระอิศวร บทบาทที่สำคัญในเรื่อง รามเกียรติ์ ได้แก่

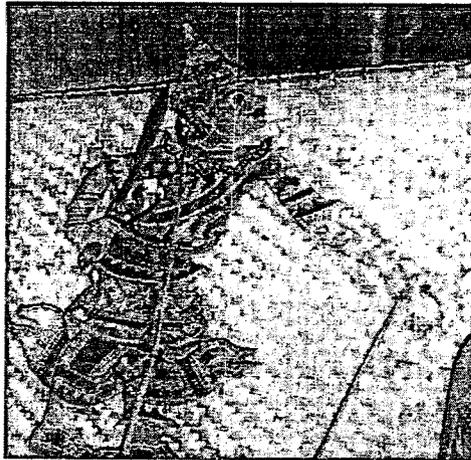
1. เมื่อเยาว์วัยพระรามได้รับการศึกษาศิลปศาสตร์ กับสำนักฤาษีสวามิตร หรือวิศวามิตร มีความเก่งกล้า ถึงกับฆ่ากานาสูร และสวานุ ซึ่งมารบกวนเหล่าฤาษีที่ไพร
2. ท้าวชนกจักรวรรดิ (ฤาษีชนก) ได้ให้หมูกษัตริย์มาประลองยกศรรัตนธนู เพื่อ อภิเษกกับนางสีดา พระรามก็สามารถยกรัตนธนูได้สำเร็จ และได้อภิเษกกับนางสีดา ระหว่าง เดินทางกลับกรุงอโยธยา สามารถปราบรามสูร (ยักษ์ผู้ถือขวาน) และได้รับศรจากรามสูร
3. ได้ฆ่าพระยาขร และพระยาทุษณ์ พี่ชายของนางสีดามักขา
4. ระหว่างออกเดินป่า ได้ปราบพิราบบัณษ
5. ได้ช่วยสุครีพปราบพาลี
6. ไปรบกับทศกัณฐ์ และได้ฆ่าทศกัณฐ์ได้สำเร็จ

ภาพ 13 ไวยวิก

ที่มา: ภาณิศา ภาพยนตร์กลอน, 2554

ไวยวิก เป็นโอรสของไมยราพณ์กับนางพิราภวน ก่อนไมยราพณ์จะรบกับพระรามได้ฝันร้าย โจรทำนายว่าเมืองบาดาลนี้จะมีพระญาติวงศ์ขึ้นเสวยสมบัติ เมื่อโจรดูอย่างละเอียดก็รู้ว่าไวยวิกจะขึ้นครองสมบัติ ไมยราพณ์จึงรับสั่งให้นนทสูรจับไวยวิกกับนางพิราภวนขัง ต่อมาเมื่อจะรบกับกองทัพพระรามไมยราพณ์สะกดทัพแล้วจับพระรามไปขังไว้ยังเมืองบาดาล หนุมานรู้ก็รีบตามไปช่วยและพบกับนางพิราภวนและได้ช่วยเหลือหนุมานจนช่วยพระรามออกมาได้สำเร็จ และฆ่าไมยราพณ์ตายแล้วปล่อยไวยวิกออกจากที่คุมขัง ทำการมอบสมบัติให้ครองสืบไป

ภาพ 14 พระลักษมณ์

ที่มา: ภาณิศา กาศย์กลอน, 2554

พระลักษมณ์ คือ พญาอนันตนาคราชที่ประทับของพระนารายณ์มาเกิด มีกายสีทอง เป็นพระโอรสของท้าวทศรถ กับนางสมุทรเทวี มีพระอนุชาร่วมพระมารดา คือ พระสัตรุต พระลักษมณ์มีความจงรักภักดีต่อพระรามมาก เมื่อพระรามต้องออกเดินป่าถึง 14 ปี พระลักษมณ์ ก็ได้ติดตาม ไปด้วย และยังช่วยออกรบกับกองทัพของกรุงลงกา อย่างกล้าหาญ

ภาพ 15 เกสร (นางเอก) เรื่องลักษณวงศ์

ที่มา: ภาณิศา กาศย์กลอน, 2554

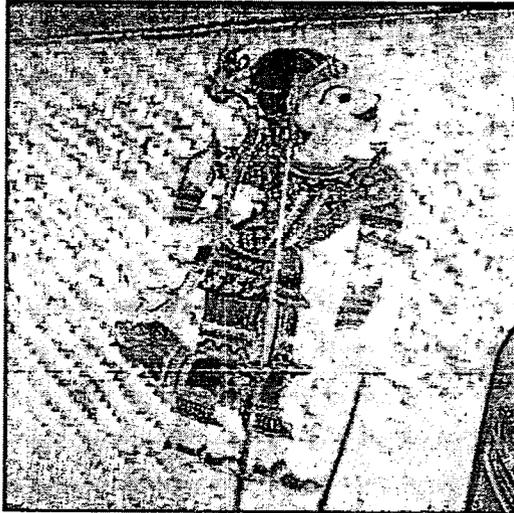
ท้าวพรหมทัต มีมเหสี ชื่อ สุวรรณอำภา และมีพระราชโอรส ชื่อ ลักษณะวงศ์ ทรงพามเหสี พร้อมด้วยพระราชโอรสเสด็จประพาสป่า ได้พบนางยักษ์แปลงเป็นสาวสวยทำเสน่ห์กลจจนท้าวพรหมทัตลุ่มหลง ต่อมาจึงสั่งประหารมเหสี และพระโอรส แต่เพชรฆาตสงสารจึงปล่อยไป นางสุวรรณอำภาถูกพระยายักษ์พาตัวไป ฤๅษีนำลักษณะวงศ์ไปเลี้ยงคู่กับนางทิพย์เกสร เมื่อโตขึ้นเรียนวิชาจนสำเร็จและได้นางทิพย์เกสรเป็นชายา ได้ฝากนางไว้กับฤๅษี ออกตามหามารดาจนพบและกู้บ้านเมืองได้ และได้นางยี่สุน เป็นชายา นางทิพย์เกสรปลอมเป็นพราหมณ์ติดตามมาพบพระลักษณะวงศ์ ด้วยความน้อยใจ จึงไม่แสดงตนให้พระลักษณะวงศ์รู้ นางยี่สุนริษยาที่สามี ใส่ใจพราหมณ์มากจึงวางอุบาย กำจัดพราหมณ์เกสร ในที่สุดพราหมณ์ถูกประหาร ร่างของนางจึงกลายเป็นหญิงลักษณะวงศ์เสียใจมาก

ภาพ 16 ศรีสุวรรณ (พระเอกเรื่องพระอภัยมณี)

ที่มา: ภาณิศา กาศย์กลอน, 2554

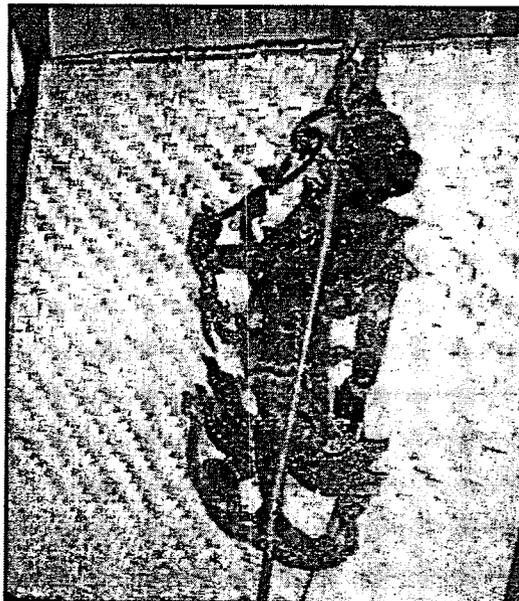
ศรีสุวรรณเป็นโอรสท้าวสุทัศน์กับนางปทุมเกสรแห่งกรุงรัตน มีความเชี่ยวชาญวิชากระบี่กระบอง มีนิสัย ฉลาด หลักแหลมแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ดี

ภาพ 17 วิเชียรทอง (พระเอกเรื่องพระอภัยมณี)

ที่มา: ภาณิศา กาพย์กลอน, 2554

วิเชียรทองเป็นผู้เชี่ยวชาญการยิงธนู สามารถยิงได้ที่ละเจ็ดลูก เป็นตัวละครในเรื่องพระอภัยมณี ตอนที่ติดอยู่ในเกาะแก้วพิสดาร

ภาพ 18 พรายดำ

ที่มา: ภาณิศา กาพย์กลอน, 2554

พรายดำ มีพลังลึกลับมากมีประสบการณ์ทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นทางฤทธิปาฏิหาริย์
ต่างๆ คอยปกป้องรักษาบ้านเรือนให้มีความสุข 3

ภาพ 19 หัวสุรกานต์

ที่มา: ภาณิศา กาศย์กลอน, 2554

หัวสุรกานต์ เป็นขุณพลวานรของพระราม แต่งตัวตามอย่างขุนศึก ถือพระขรรค์เป็น
อาวุธ เดิมคือเทวดาจุติลงมาพร้อมกับพระนารายณ์ ภายหลังจากเสร็จศึกได้ครองนครโรมคัล

ภาพ 20 ตัวพระ

ที่มา: ภาณิศา กาพย์กลอน, 2554

ตัวพระ มีหน้าที่เป็นตัวเอกในหนังสือเรื่องรามเกียรติ์แล้วแต่จะแสดงตอนไหน เพราะแต่ละตอนจะใช้ตัวพระแสดงไม่เหมือนกัน

ภาพ 21 จักรวรรดิ (พญาักษ์)

ที่มา: ภาณิศา กาพย์กลอน, 2554

จักรวรรดิ (พญายักษ์) เป็นตัวละครเรื่องรามเกียรติ์ เป็นกษัตริย์ แห่งกรุงมะลิวัน เป็นสหายของทศกัณฐ์ มีบุตร 3 คน คือ สุริยาภพ บรรลัยจักร นนทียุพัตร์ และ บุตรตรี คือ นางรัตนมาลี

ภาพ 22 ดัวยักษ์ (ท้าวแสงพระอาทิตย์)

ที่มา: ภาณิศา กาศย์กลอน, 2554

เป็นยักษ์ในวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ ลักษณะปากคบ ตาจะเข้ สวมมงกุฎกระหนก เป็นโอรสองค์ที่ 2 ของพญาขร กับนางรพีภาสูร น้องของมังกรกัณฐ์ มีแว่นวิเศษเป็นอาวุธ มีศักดิ์เป็นหลานของทศกัณฐ์ ตายด้วยศรของพระราม

ภาพ 23 พาลี (จากเรื่องรามเกียรติ์)

ที่มา: ภาณิศา กาศย์กลอน, 2554

พาลี หรือ พญาพาลี เป็นลิงที่เป็นตัวละครตัวหนึ่งในเรื่องรามเกียรติ์ เป็นลิงที่มีฤทธิ์มากที่สุดตัวหนึ่ง มีกายสีเขียว เป็นโอรสของพระอินทร์ กับ นางอัจนา เดิมไม่ได้ชื่อพาลี ตอนเด็ก โคนฤาษีโคดมสาปให้กลายเป็นลิงเช่นเดียวกันกับสุครีพ ซึ่งเป็นน้องชาย เพราะรู้ว่าทั้ง 2 เป็นลูกชู้ ต่อมาพระอินทร์ผู้พ่อได้สร้างเมืองชื่อขีดจีนให้พาลีปกครอง และตั้งชื่อให้ใหม่ว่า พระยาอากาศ ภายหลังได้เปลี่ยนชื่อเป็น พาลี เคยต่อสู้กับ ทรพี ควายที่ฆ่า ทรพา พ่อของตนเอง ที่มีเวทดา อารักขาหาทั้งสี่ข้างและสองเขา ซึ่งพาลีจะต้องเข้าไปสู้ในถ้ำสุรกานต์ ก่อนไปได้สังเวยสุครีพไว้ว่า ถ้าผ่านไปเจ็ดวันแล้ว ถ้าตนไม่กลับมา ให้ไปดูรอยเลือด ถ้าเลือดชั้นนั้นคือ เลือดทรพี ถ้าเลือดใสนั้นคือ เลือดตน

ตอนที่พระอิศวรฝากนางดารามากับพาลีเพื่อให้กับสุครีพผู้เป็นน้องพาลีได้ยี่ดนางดาราวัวเป็นภรรยาเสียเอง พาลีเคยแย่งนางมณฑิกับทศกัณฐ์เมื่อตอนที่เหาะผ่านเมืองขีดจีนด้วยสุดท้ายพาลีสิ้นชีวิตจากศรของพระราม ก่อนตายพาลีได้เห็นร่างที่แท้จริงของพระราม ว่าเป็นพระนารายณ์อวตาร จึงได้สำนึกผิด และเรียกสุครีพมาสั่งสอน ซึ่งเรียกว่า "พาลีสอนน้อง" และฝากฝังเมืองขีดจีนไว้ ในความเชื่อศาสนาฮินดูพาลีไม่ได้ยี่ดนางดารามภรรยาของสุครีพ และเป็นกษัตริย์ที่ทรงคุณธรรมเขาตายเนื่องจากพระรามลอบสังหารเขาในขณะที่ต่อกรกับสุครีพ ในชาติต่อไปเขาไปเกิดเป็นนายพรานจาราและสังหารพระกฤษณะซึ่งเป็นพระรามในชาติก่อน

ภาพ 24 องคต (ลูกมณฑิกับพาลีจากเรื่องรามเกียรติ์)

ที่มา: ภาณิศา กาศย์กลอน, 2554

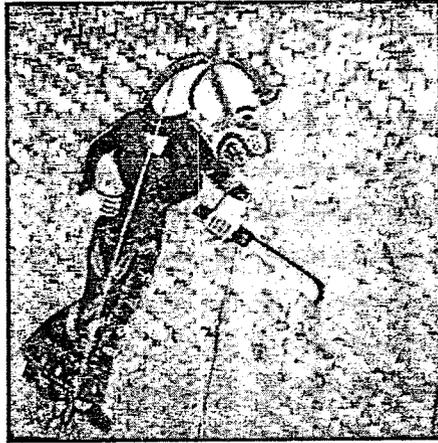
องคต เป็นลิงมีกายสีเขียว เป็นบุตรของพาลี กับนางมณฑิมา เมื่อพาลีแย่งนางมณฑิมา จากทศกัณฐ์แล้ว นางต้องเป็นภรรยาของพาลีจนกระทั่งตั้งครรภ์ ทศกัณฐ์ไปฟ้องฤาษีองค์ อาจารย์ของพาลี จนพาลียอมคืนนางมณฑิมาให้แก่ชอลูกไว้ ฤาษีองค์จึงทำพิธีเอาลูกออกจากท้อง นางมณฑิมาไปใส่ในท้องแพะ เมื่อครบกำหนดคลอด พระฤาษีก็ทำพิธีให้ลูกออกจากท้องแพะ ให้ชื่อว่า องคต ส่วนทศกัณฐ์ยังผูกใจเจ็บจึงแปลงกายเป็นปญักษ์คอยอยู่ก้นแม่น้ำ เพื่อจะฆ่าองคต ขณะทำ พิธีลงทรงแต่ถูกพาลีจับได้ แล้วเอามาผูกไว้ให้ลูกลากเล่นอยู่เจ็ดวันจึงปล่อยไป เมื่อสุครีพขอให้ พระรามมาช่วยปราบพาลี ก่อนที่พาลีจะสิ้นใจตาย ได้สำนึกตนว่าทำผิดต่อสุครีพ ทั้งไม่รักษาคำ สัตย์สาบานจึงได้ทูลฝากฝังสุครีพและองคตไว้กับพระราม องคตได้ช่วยทำศึกกับกองทัพของ ทศกัณฐ์อย่างเต็มความสามารถ พระรามเคยส่งองคตเป็นทูตไปเจรจากับทศกัณฐ์ เพื่อทวงนางสีดา คืนแม้จะไม่สำเร็จ แต่ก็ได้แสดงความเฉลียวฉลาด และความกล้าหาญ ให้ประจักษ์แก่ตาของ ทศกัณฐ์

ภาพ 25 หนุมาน

ที่มา: ภาณิศา ภาพยนตร์กลอน, 2554

หนุมาน เป็นตัวละครเอกตัวหนึ่งในเรื่องรามเกียรติ์ เป็นลิงเผือก จึงมีสีขาวเป็น สีประจำกาย เมื่อสำแดงฤทธิ์จะมี 4 หน้า 8 มือ นอกจากนี้ ยังมีลักษณะประจำกายอื่นๆ อีก เช่น สวมกุณฑล มีขนเป็นเพชร มีเขี้ยวเป็นแก้ว และ หาวเป็นดาวเป็นเดือน

ภาพ 26 นางแก้วหน้าม้า

ที่มา: ภาณิศา ภาพยนตร์กลอน, 2554

มีนิสัยชอบยั่วล้อประชดประชัน กระโดดกระเดก เช่นตอนที่ พระนางนันทาสั่งให้พวกเสนาไปรับนางแก้วเข้ามาอยู่ในวัง ครั้นเห็นไม่มีวาทองมารับสมกับตำแหน่งว่าที่สะใภ้หลวงนางแก้วหน้าม้าก็เล่นตัวไม่ยอมไป จนในที่สุดได้นั่งชุกอในวาทองเข้าวังสมกับที่คุยอวดชาวบ้านไว้ก่อนไปนางแก้วจัดแจงแต่งตัวระเพริศพริ้ง

ภาพ 27 ไอ้เท่ง (ตัวตลก)

ที่มา: ภาณิศา ภาพยนตร์กลอน, 2554

อ้ายเท่ง เอาเค้ามาจากชาวบ้านคนหนึ่ง ชื่อเท่ง อยู่บ้านคูซุด อำเภอสะทิงพระ จังหวัดสงขลา หนังสือฉบับบ้านคูซุดนำมาตีรูปตลกเป็นครั้งแรก หนังสือคนอื่นๆ นำไปเลียนแบบ รูปร่างผอม บางสูง ท่อนบนยาวกว่าท่อนล่าง ผิวดำ ปากกว้าง หัวเถิก ผมงอหยิก โบหน้าคล้ายนกระหัง นิ้วมือ ขวายาวโตคล้ายอวัยวะเพศผู้ชาย นิ้วชี้กับหัวแม่มือซ้ายงอหงิกเป็นวงเข้าหากัน นุ่งผ้าใส่รองเท้าหมากรุก คาดพุงด้วยผ้าขาวม้า ไม่สวมเสื้อ ที่สะเอวเหน็บมีดอ้ายครก (มีดปลายแหลมด้านงอโค้งมีฝัก) ชอบพูดจาโผงผาง ไม่เกรงใจใคร ชูสำทับผู้อื่น ล้อเลียนเก่ง เป็นคู่หูกับอ้ายหนู้ย

ภาพ 28 ฤๅษีเสีง (ตัวตลก)

ที่มา: ภาณิศา กาศย์กลอน, 2554

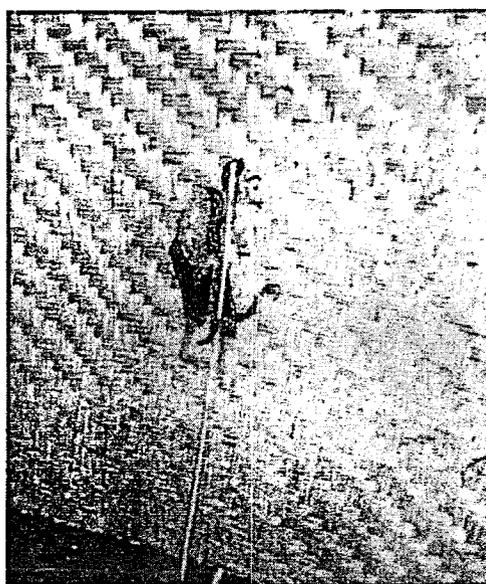
เป็นรูปหนังสือพิมพ์ ทองคำ ประดิษฐ์ขึ้น เพื่อให้ว่าบทได้กับทองคำซึ่งเป็นตัวตลกหญิงตัวหนึ่ง ภายหลังจากหนังสืออื่นๆ นำไปใช้เป็นอาจารย์ของฝ่ายธรรม

ภาพ 29 ตัวประกาศเจ้า (ตัวประกาศว่าจะแสดงอะไร)

ที่มา: ภาณิศา ภาพยนตร์กลอน, 2554

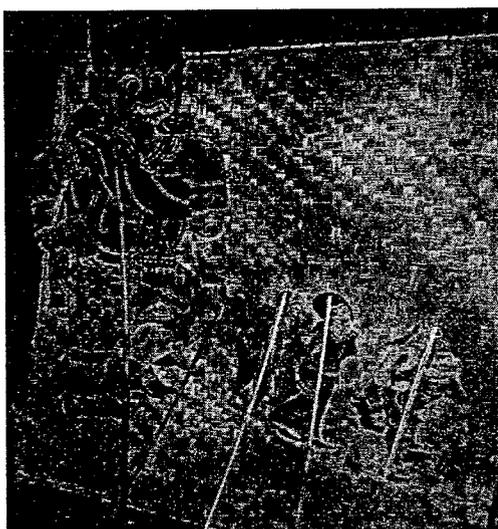
ตัวประกาศเจ้า เป็นตัวละครที่สร้างขึ้นทำหน้าที่เปรียบเสมือนพิธีกรในการประกาศตัวละครที่จะแสดงในแต่ละฉาก ในภาษาของนักหนังสือพิมพ์มักเรียกว่า ตัวประกาศเจ้า

ภาพ 30 หนังกะเป่า

ที่มา: ภาณิศา ภาพยนตร์กลอน, 2554

เป็นตัวละครที่ย่อสัดส่วนมาจากตัวละครจริงๆ เพื่อนำมาขายเป็นของที่ระลึก

ภาพ 31 นางยักษ์ ใช้เล่นเรื่องเมรีซีเมานั่งและกระเป่า

ที่มา: ภาณิศา ภาพยนตร์กลอน, 2554

ภาพ 32 ยายอ่อน (คนแก่หมอต้าแย) และตาอืด (ผัวยายอ่อน)

ที่มา: ภาณิศา ภาพยนตร์กลอน, 2554

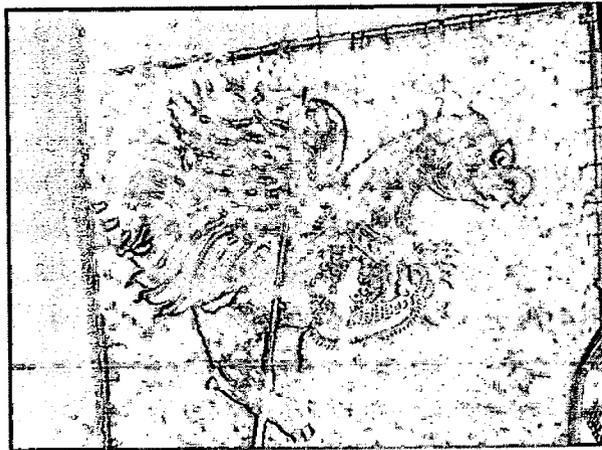
ตัวหนังยายอ่อน และตาอืด เป็นตัวละครที่มีการเล่าต่อกันมาจากวรรณกรรมท้องถิ่น ภาคใต้ที่ทำหน้าที่เป็นหมอต้าแยในเนื้อเรื่องที่มีการทำคลอดของตัวละคร บางครั้งจะรับบทเป็นตัวตลกในเรื่องเพื่อเป็นสีสันในการแสดง การตั้งชื่อเรื่องนั้นสันนิษฐานว่าเป็นการเล่าต่อๆ กันมาเป็นวรรณกรรม มุขปาฐะ และเป็นการเล่นสัมผัสพยัญชนะเสียง อ

ภาพ 33 ช้าง ต้นไม้ ตัวเสื่อ

ที่มา: ภาณิศา ภาพยนตร์กลอน, 2554

ช้าง ต้นไม้ ตัวเสื่อเป็นตัวละครเบ็ดเตล็ดที่ใช้ประกอบการแสดงหนังตะลุงได้ทุกเรื่อง ตามฉากที่ดำเนินในแต่ละเรื่อง

ภาพ 34 นกสดาเย (จากเรื่องรามเกียรติ์)

ที่มา: ภาณิศา ภาพยนตร์กลอน, 2554

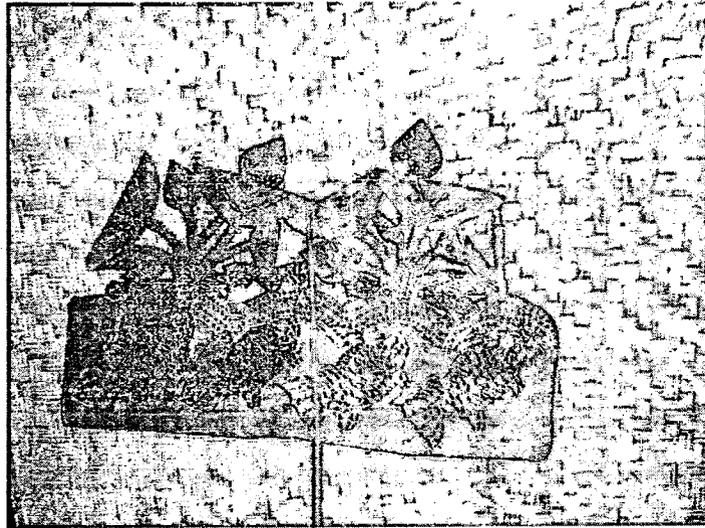
นกสดาเย หรือ พระยาสดาเยเป็นพระยาปักษาชาติ (นก) หนึ่งในตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์ เป็นสหายกับท้าวทศรถ เมื่อทศกัณฐ์ไปปลักนางสีดาจากบรณศาลา พาอุ้มเหาะจะนำไปไว้ ณ สวนขวัญ กรุงลงกา ขณะที่พระรามไม่อยู่ในอาศรม แต่นกสดาเยบินผ่านมาเห็นเหตุการณ์จึงเข้ามาสกัดไว้ ผลสุดท้าย พระยาสดาเยหรือ นกสดาเยถูกขว้างด้วยแหวนของนางสีดาปีกหักตกลงมายังพื้นดินแต่ยังไม่ตาย รอคอยแจ้งเหตุกับพระรามที่ออกติดตามหานางสีดา

ภาพ 35 ตัวม้า

ที่มา: ภาณิศา ภาพยนตร์กลอน, 2554

ตัวมาเป็นตัวละครเบ็ดเตล็ดที่ใช้ประกอบการแสดงหนังตะลุงได้ทุกเรื่อง ตามฉากที่ดำเนินในแต่ละเรื่อง

ภาพ 36 สระบัว (จากเรื่องพระเวสสันดรชาดก)

ที่มา: ภาณิศ กาพย์กลอน, 2554

ทุกคณะจะต้องมีส่วนรูปตัวเบ็ดเตล็ดได้แก่ รูปสัตว์ต่างๆ ต้นไม้ ภูเขา ภูตผี ปีศาจ ยานพาหนะ และอาวุธ เป็นต้น แล้วแต่ละคณะจะมีไม่เหมือนกัน และโอกาสที่ใช้ก็ขึ้นอยู่กับเรื่องที่จะแสดงเป็นสำคัญส่วนรูปตัวตลกนั้น ทางคณะใช้อยู่เป็นประจำเพียง 4 - 6 ตัว คือ ใ้เทิงคู่กับ ใ้หนุ่ย และใ้ปราบคู่กับใ้เมือง ใ้พูนคู่กับใ้พาน เป็นต้น ส่วนจะเลือกใช้ตัวใดนั้นขึ้นอยู่กับเรื่องที่จะแสดงเป็นสำคัญ ในการเก็บรูปหนังนั้น รูปหนังจะถูกเก็บไว้ในแผงหนัง โดยวางเรียงกันไว้อย่างเป็นระเบียบ มีการจัดวางตามลำดับความสำคัญคือ รูปหนังที่ไม่สำคัญซึ่งได้แก่ รูปเบ็ดเตล็ด และรูปตัวตลกที่ไม่สำคัญ ซึ่งรวมเรียกว่ารูปกาก ไว้ด้านล่าง ถัดขึ้นมาจะเป็นรูปยักษ์ รูปพระนาง รูปเจ้าเมือง ตัวตลกที่สำคัญ ๆ รูปปรายหน้าบท พระอิศวร และ ฤาษี ตามลำดับ และยังมีรูปที่คณะเคารพเป็นพิเศษจะเก็บไว้สำหรับบูชา จะไม่นำมาแสดงด้วยและจะแยกเก็บไว้ต่างหากเวลาไปแสดงที่ไหนก็จะนำไปด้วย ใ้สูงที่เย็บขึ้นเฉพาะและจะแขวนไว้ในที่สูงเสมอ

รูปหนังตะลุง ในตำบลไผ่รอบ มีรูปหนัง ประมาณ 100-200 ตัว ประกอบด้วยรูปฤาษี, พระอิศวร, ตัวตลก เช่น ชื่อเจ้าแก้ว เจ้าเปลือย เป็นต้น รูปเจ้าเมือง รูปพระ รูปนาง รูปยักษ์ เบ็ดเตล็ด ฯลฯ รูปหนังตะลุงมีขนาดความสูง 1-2 ฟุต ทำด้วยหนังสัตว์ เช่นหนังลูกวัว คีบดับ สำหรับ

ปักหยวกกล้วยหน้าจอ ใส่มือและไม่เช็ดมือข้างเดียว ส่วนตัวตลกใช้ไม้เช็ดมือทั้งสองข้างและจะต้องทำเชือกติดปากให้สามารถอ้าออกได้ในเวลาพูด จับเก็บไว้ในแผง หรือหีบอย่างมีระเบียบเวลาที่ตัวหนังชำรุดก็จะซ่อมแซมขึ้นมาใหม่ และถ้าตัวหนังตัวไหนเสียหายไม่สามารถซ่อมได้ก็จะทำขึ้นมาใหม่ ตัวหนัง 1 ตัว มีอายุการใช้งาน ประมาณ 10 ปี

วิธีการจัดเก็บตัวหนัง คือ จะจัดเก็บอย่างเรียบร้อยตามลำดับความสำคัญจัดรูปหนังเบ็ดเตล็ด เช่น รูปสัตว์ รูปภูตผีปีศาจ ไว้ด้านล่าง รูปเสนาจะอยู่ส่วนกลาง รูปศักดิ์สิทธิ์ เช่น พระฤๅษีจะอยู่ด้านบน จัดเป็นพวกๆ ไม่ปะปนกัน

3. ขั้นตอนในการทำรูปหนังตะลุง

3.1 วัตถุดิบขั้นตอนการฟอกหนัง

3.1.1 หนังวัว หรือหนังควาย อายุประมาณ 4-5 เดือน ที่ตากแห้ง 1 ผืน

3.1.2 เกลือ

3.1.3 ชีด

3.1.4 น้ำ 1 โถง

3.1.5 ผงซักฟอก 1 ถ้วย

3.2 อุปกรณ์เครื่องมือ

3.2.1 ครกใหญ่ พร้อมสาก 1 ลูก

3.2.2 กรอบไม้ขนาดที่ซึ่งผืนหนังได้พอดี 1 กรอบ

3.2.3 ตะปู 1 นิ้ว ครึ่งกิโลกรัม

3.2.4 ค้อน 1 เค้า

3.2.5 แปรงลวด 1 อัน

3.2.6 ไขมีดโกน 1 เล่ม

3.2.7 สิว หลายขนาด 1 ชุด

3.3 วิธีทำแผ่นหนังเพื่อทำตัวหนังตะลุง

3.3.1 เอาหนังหมักเกลือ โดยใส่น้ำพอท่วมหนัง ใสเกลือ 3 ชีด หมักนาน 7 วัน ต้องหมั่นพลิก ดูว่าใช้ได้หรือยัง ถ้าใช้ได้จับดูจะนิ่ม ๆ

3.3.2 เมื่อหนังนิ่ม ใช้ได้แล้ว นำมาใส่ครกใหญ่แล้วโขลก ไม่ต้องกัวหนังขาดนานประมาณ 10 นาที

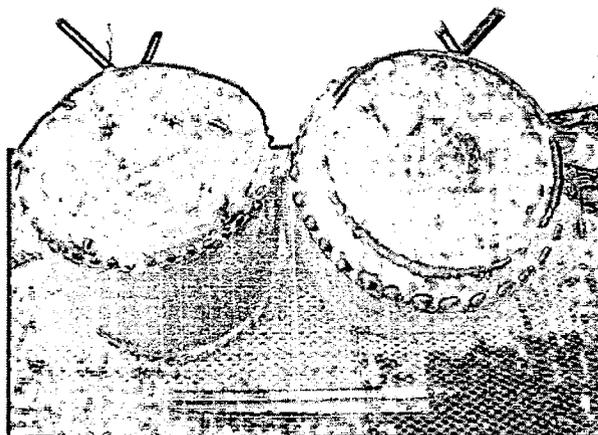
3.3.3 นำหนังมาชิงให้ตั้งที่กรอบไม้ ตีตะปูรอบ

3.3.4 ตากแดดจัดๆ 1 แดด ไม่ให้แห้งมาก เอาเพียงพอลอกได้

- 3.3.5 ใช้มีดโกนลอกขนจากหนัง
- 3.3.6 พลิกลอกขนในหนังด้านล่าง 1 ครั้ง
- 3.3.7 ใช้ผงซักฟอกโรยแล้วนำแปรงลวดขัดให้ขาว (หนังยังซึ่งอยู่ในกรอบไม้)
- 3.3.8 นำไปตากแดดให้แห้งสนิท จะตากหลายแดดก็ได้
- 3.3.9 ถอดออกจากแบบ จะได้แผ่นหนังที่ฟอกแล้ว 1 แผ่น
- 3.4 วัสดุอุปกรณ์สำหรับทำรูปหนังตะลุง
- 3.4.1 แผ่นหนังที่ฟอกแล้ว 1 แผ่น
- 3.4.2 สีก้อน หลายสีอาจครบทุกสีเพื่อสะดวกใช้ (จานสี) 1 ชุด
- 3.4.3 ด้าย (เชือก) 1 ใจ
- 3.4.4 ไม้ไผ่ (ขนาดยาว 2 ซ้อย) 1 ซีก
- 3.4.5 ดินสอดำ 1 แท่ง
- 3.4.6 ยางลบ 1 อัน
- 3.4.7 กรรไกรตัดหนัง 1 เล่ม
- 3.4.8 ตุ้ดตุ้ (หลายขนาด) 1 ชุด
- 3.4.9 กระดาษออก หรือลอกแบบ (ขนาดพอวาดรูปหนัง) 1 แผ่น
- 3.4.10 แท่นไม้ สำหรับรองตอกหนัง 1 แท่น
- 3.4.11 แบบหนังตะลุง (อาจเป็นหนังสือลายไทย หรือรูปหนัง) 1 แบบ
- 3.5 วิธีการทำตัวหนังตะลุง
- 3.5.1 วาดลายหนังด้วยดินสอดำ แบบลายไทย ตามความสามารถ มีการแบ่งเป็นส่วนที่เป็นปาก เป็นแขนมือ
- 3.5.2 ฉลุด้วยตุ้ดตุ้ ให้คำนึงถึงว่าเมื่อฉายไฟแล้วจะปรากฏเงาที่หน้าจอเช่นไรตามต้องการ
- 3.5.3 ทาด้วยสีก้อน ละลายน้ำ ใช้พู่กันระบาย
- 3.5.4 ตากสีให้แห้ง
- 3.5.5 ตัดประดิษฐ์เป็นรูปหนังโดย มีการแบ่งเป็นส่วน มีส่วนที่เป็นที่ยึดเป็นมุมให้ขยับได้เช่น ปาก แขน มือมัดที่ปลายไม้ขีด ทำไมเคียบสำหรับจับขีด แต่ปลายไม้บนเหลาให้อ่อนตัดให้โค้งงอ สำหรับมัดเชือกพาดมามัดปาก ห้อยปลายเชือกเป็นที่ชักให้ปากขยับได้

4. เครื่องดนตรี

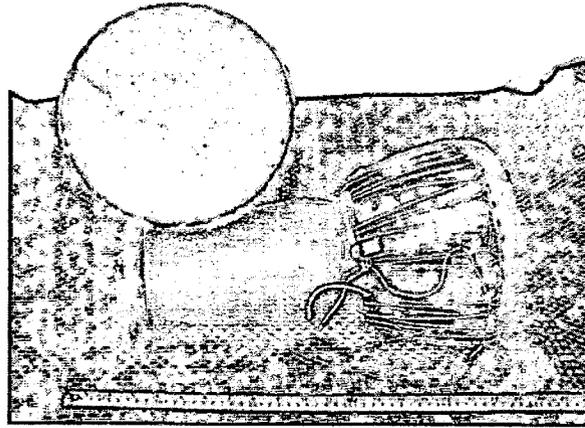
ในคณะจะมีเครื่องดนตรีโดยแยกเป็นเครื่องดนตรีที่มีมาแต่เดิมและเครื่องดนตรีที่เสริมพิเศษเข้ามาเพื่อเพิ่มอรรถรสในการรับชม ดังนี้

ภาพ 37 รูปกลองตะลุง/กลองตุ๊ก

ที่มา: ภาณิศ กาพย์กลอน, 2554

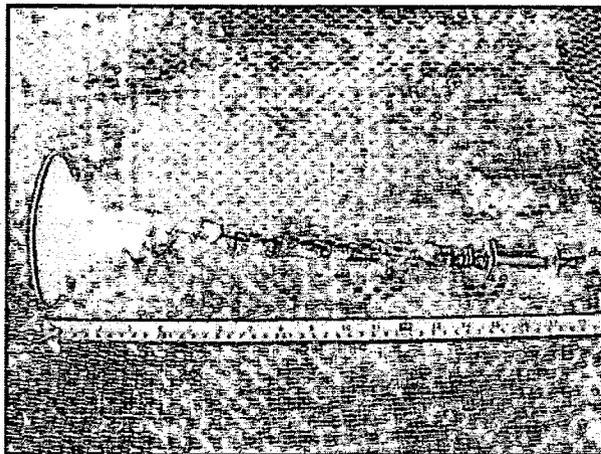
กลองตะลุง สำหรับซัดจังหวะทับ เป็นกลองหลัก ขนาดเล็ก ซึ่งด้วยหนังวัวหรือควาย หุ้มสองข้าง เส้นผ่าศูนย์กลาง 10-12 นิ้ว สูงประมาณ 12 นิ้ว ตัวกลองทำจากไม้ประดู่ ตั้งด้วยขาไม้ ใช้ไม้ตีสองอัน ในแต่ละคณะอาจมี 1-2 ใบ

ภาพ 38 กลองโตนหรือทับ

ที่มา: ภาณิศา กาศย์กลอน, 2554

กลองโตน หรือเรียกว่า กลองทับ เป็นกลองประกอบด้วยกลองตะลุงหรือทับเป็นตัวคุม จังหวะและทำนอง มักใช้เป็นตัวให้จังหวะ ทับ 2 ใบ ทำด้วยไม้กลึงคล้ายกลองยาวแต่ส่วนท้ายสั้นกว่า และขนาดย่อมกว่า ทับทั้งสองใบมีขนาดต่างกันเล็กน้อย เพื่อให้เสียงดังต่างกัน หน้ากลองมีเส้นผ่าศูนย์กลาง 8-10 นิ้ว ความยาวประมาณ 20 นิ้ว ตัวกลองทำจากไม้ หน้ากลองทำจากหนังวัวหรือหนังควายเช่นกัน ใช้มือตี

ภาพ 39 ปี่ตะลุง

ที่มา: ภาณิศา กาศย์กลอน, 2554

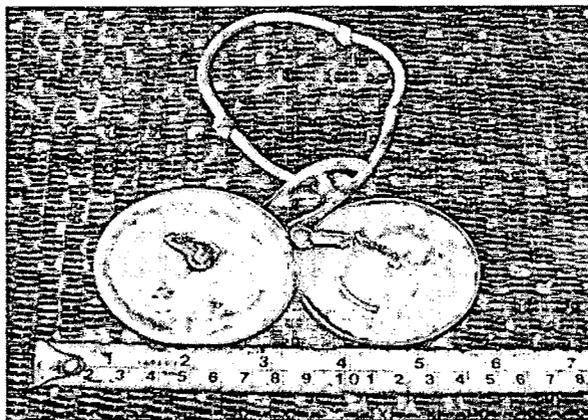
ปี ใช้สำหรับเดินทำนอง เป็นเครื่องดนตรีที่ใช้เวลาเชิดหรือขณะตัวหนังโศกเศร้า

ภาพ 40 โหม่ง

ที่มา: ภาณิศา กาศย์กลอน, 2554

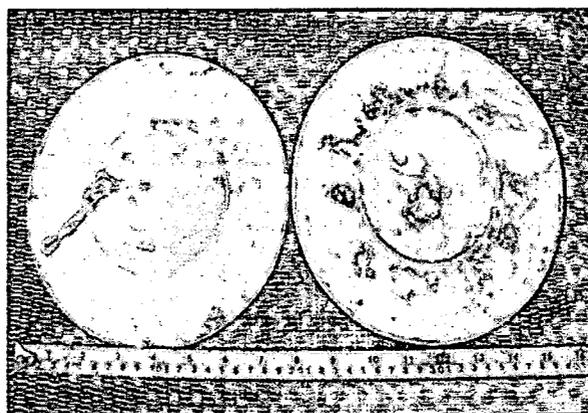
โหม่ง ใช้ประกอบจังหวะสำหรับประกอบเสียงขับบทกลอน ทำด้วยทองเหลือง
ลักษณะเหมือน ซ้องวง

ภาพ 41 จิ้ง

ที่มา: ภาณิศา กาศย์กลอน, 2554

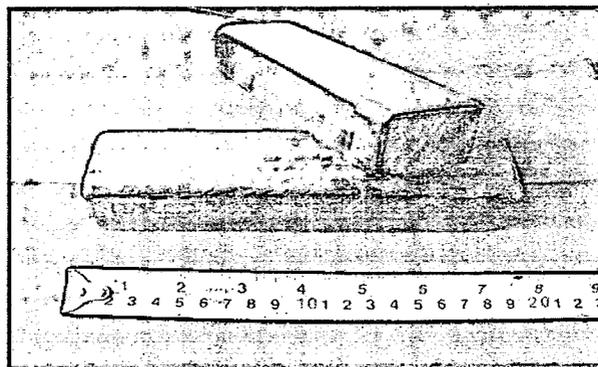
จิ้ง 1 คู่ สำหรับขัดจิ้งหะกับไหม่ง เป็นตัวให้จิ้งหะ ส่วนมากทำจากทองเหลือง

ภาพ 42 ฉาบ

ที่มา: ภาณิศา กาศย์กลอน, 2554

ฉาบเล็ก, ใหญ่ เป็นตัวให้จิ้งหะเช่นกันทำจากทองเหลือง

ภาพ 43 กรับ

ที่มา: ภาณิศา ภาพยนตร์กลอน, 2554

กรับ เป็นตัวให้จังหวะเช่นกัน ทำจากไม้เนื้อแข็งเช่นไม้ประดู่

ในปัจจุบันคณะหนังตะลุงได้เพิ่มเครื่องดนตรีต่างๆ เข้ามาเพิ่มเติมด้วย ได้แก่ กลองชุดกีตาร์ คีย์บอร์ด การบรรเลงดนตรีในช่วงแรกเรียกว่า “การโหมโรง” และเพลงที่ใช้ในการบรรเลงคือ เพลงโหมโรง ใช้เพลงทับ ตอนดำเนินเรื่องใช้เพลงทับบ้าง เพลงปี่บ้าง เพลงทับคือเพลงที่ถือเอาจังหวะของทับเป็นเอก เพลงปี่คือเพลงที่ใช้ปี่เดินทำนอง ซึ่งโดยมากใช้เพลงไทยเดิม บางคณะอาจมีระนาดเอก หรือระนาดทุ้ม ปัจจุบันหนังตะลุงนำเอาเครื่องดนตรีสากลเข้ามาผสม เป็นต้นว่า กลอง ออร์แกน กีตาร์ หรือกลองชุด ฯลฯ ทำให้การบรรเลงดนตรีเป็นแบบประยุกต์ สำหรับหนังตะลุงตำบลไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร จะใช้เพลงไทยสากลเป็นหลัก โดยอาจใช้ดนตรีเพลงลูกทุ่งบ้างเป็นบางครั้ง

5. เพลงที่ใช้ในการแสดงหนังตะลุง

เพลงที่ใช้ในการแสดงหนังตะลุง คณะหนังตะลุงตำบลไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร ประกอบด้วย

- 5.1 เพลงโหมโรง
- 5.2 เพลงออกรูปฤาษี
- 5.3 เพลงออกรูปเทวดา
- 5.4 เพลงออกรูปมนุษย์
- 5.5 เพลงออกรูปลิง
- 5.6 เพลงออกรูปพศกัณฑ์

- 5.7 เพลงออกรูปยักษ์
- 5.8 เพลงออกรูปตัวตลก
- 5.9 เพลงออกรูปสัตว์
- 5.10 เพลงออกรูปปีศาจ
- 5.11 เพลงเชิด
- 5.12 เพลงรบ

ทำนองเพลงที่ใช้บรรเลงในการแสดงหนังตะลุงเป็นการถ่ายทอดต่อกันมารูปแบบมุขปาถะโดยใช้วิธีการจดจำ การบรรเลงใช้ปฏิภาณไหวพริบ ความสามารถของนักดนตรีในการดำเนินงานให้มีความสอดคล้องกับบทบาทของตัวหนังตะลุง ศึกษาอุปนิสัย ลักษณะนิสัยของรูปหนังใช้ทั้งประสบการณ์ตรง จากการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษที่เป็นนายหนังตะลุงและจากการได้เห็นได้ยินได้ฟังมาใช้ในการบรรเลงดนตรี การบรรเลงทำนองเพลงของการแสดงหนังตะลุง ไม่ได้ยึดรูปแบบแผนที่เป็นมาตรฐานทางดนตรีแต่จะใช้วิธีการปรับเปลี่ยนให้มีความสัมพันธ์กับการเชิดตัวหนังตะลุงเพื่อช่วยสนับสนุนให้ตัวหนังตะลุงมีความโดดเด่นน่าสนใจน่าติดตามชมอยู่ตลอดเวลา

6. ขั้นตอนในการแสดงหนังตะลุง

หนังตะลุงตำบลไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร ในการแสดงแต่ละครั้งมีคตินิยมต้องปฏิบัติตามขั้นตอน ดังนี้

6.1 ตั้งเครื่องเบ็กรอง เป็นการทำพิธีเอาฤกษ์เอาชัย ปิดเป่าเสียดจัญไร โดยนายหนังตะลุงเชิญรูปฤกษ์ รูปพระราม และรูปทศกัณฐ์ ปักไว้ที่หยวก เพื่อทำพิธี เบ็กรอง และเริ่มด้วยนายหนังตะลุงตีกลองนำคณะเอาฤกษ์เอาชัย ต่อจากนั้นก็ทำพิธีมีการไหว้ครูก่อนแสดงซึ่งเป็นวัฒนธรรมอันดีที่สืบทอดต่อกันมาในการแสดงหนังตะลุงของทุกคณะซึ่งมีลำดับดังต่อไปนี้

การเบ็กรอง มีขั้นตอนดังนี้

- 6.1.1 เชิญตัวครูทั้งสาม คือ พระราม ฤกษ์ ทศกัณฐ์ปักที่หยวกกล้วย
- 6.1.2 เครื่องไหว้พร้อม จตุรูปเทียน ทำน้มนต์
- 6.1.3 ตั้งนะโม 3 จบ
- 6.1.4 อัญเชิญเทวดา (ขุมนุมเทวดา)
- 6.1.5 ร่ายมนต์บทไหว้ครู
- 6.1.6 พรมน้มนต์เป่าควันธูปควันเทียนเพื่อเป็นสิริมงคล
- 6.1.7 พร้อมกับเชิดตัวพระฤกษ์เอาฤกษ์เอาชัย

6.2 ลำดับการไหว้ครูก่อนการแสดง

6.2.1 เชิญตัวครูทั้งสาม คือ พระราม ฤๅษี ทศกัณฐ์ ปักที่หยวกกล้วย

6.2.2 นายหนังตะลุงนำคณะตีกลองเครื่องดนตรีทั้งหมดบรรเลงเอาฤๅษีเอาชัย

6.2.3 เครื่องไหว้ครูพร้อมในภาค จุดธูปเทียนไหว้ปักไว้ที่หยวก หน้ารูปฤๅษี ทศกัณฐ์ และพระราม เปิดขวดเหล้ารินใส่แก้ว ยกภาคเครื่องไหว้ครูขึ้นบูชาครู แล้วนำเหล้าในแก้วพรมรูปหนังซ้ายขวา

6.2.4 นายหนังนำมิดหมอบแทงหยวกกล้วย 3 ที เพื่อป้องกันภัยอันตรายต่างๆ ที่จะเกิดแก่ตน

6.2.5 กลองตะลุงนำบรรเลงเพลงเชิด

6.2.6 นายหนังเจิมจอหนัง เจิมรูปฤๅษีทศกัณฐ์และพระราม ทารูปหนังด้วยเครื่องหอม

6.2.7 นำเหล้าจากแก้วพรม รูปฤๅษีทศกัณฐ์ และพระราม และรูปศิระตะตนเอง

6.2.8 นำเทียนที่บูชาพระฤๅษีมาทำน้ำมันต์

6.2.9 นำน้ำมันต์พรมศิระตะตน รูปหนัง และบุคคลในคณะ

6.3 เครื่องไหว้ครูก่อนแสดงทุกครั้ง

6.3.1 เทียนขี้ผึ้งทำน้ำมันต์ 3 เล่ม

6.3.2 เหล้าขาว 1 ขวด

6.3.3 หมาก 9 คำ

6.3.4 บุหรี่ 9 มวน

6.3.5 เงิน 6 บาท

6.3.6 ธูป 9 ดอก

6.3.7 น้ำ (เพื่อทำน้ำมันต์) 1 ชัน

หมายเหตุ เงินค่าครูขึ้นอยู่กับการขนานของผู้นำไปแสดงโดยกำหนด ดังนี้

1. ถ้าขนานที่มีหัวหมู เงินค่าครู 24 บาท

2. ถ้าแสดงงานวัดธรรมดา เงินค่าครู 6 บาท

6.4 โหมโรง

การโหมโรงเป็นการบรรเลงเพลงเพื่อเรียกคนดู และเพื่อให้ นายหนังตะลุงเตรียมพร้อม หนังตะลุงที่แสดงกันสืบเชื้อสายกันมาของชนชาติไทยรอบนี้ จากการสัมภาษณ์มือกลอง คือ นายทอง แร่เงิน นั้น เป็นการแสดงบรรเลงตามที่ถ่ายทอดกันมาอย่างไม่เป็นแบบแผน

เหมือนการตอดนตรีที่ไม่ใช้โน้ตสากล เรียกว่า ต่อนอย เพียงตีเป็นจังหวะตามลักษณะนิสัยรูปหนัง นั้นๆ บรรเลงไปเรื่อยจนพอเหมาะแก่เวลา

6.5 ออกหน้าพระ คือ พระฤๅษีออก เพื่อเป็นการคารวะครู และบดเป่าเสนียดัจญไร เริ่มด้วยกลองนำบรรเลงเพลงเชิด นายหนังเก็บหมากจากถาดไหว้ครู มีหมากเป็นคำพร้อมบุนหรือนำมาเหน็บไว้ตรงกลางหยวกกล้วย แล้วทำมือทั้งสองรวบจากปลายหยวกกล้วยด้านข้างทั้งสองเข้าหากกลางหยวกกล้วย 3 ครั้ง รวบรวมรูปที่บุขารูปหนังทั้งสามแล้วพัดคว้นไปที่รูปหนังเพื่อเป็นสิริมงคล แล้วเก็บเทียนที่ทำน้ำมันตัจจุใหม่รวมกับที่เหลื่ออยู่ พัดเปลวไฟเทียนไปที่รูปหนังฤๅษีและทศกัณฐ์และพระราม แล้วนำน้ำขี้ผึ้งเทียนรวมเหน็บที่ไม้ศิรูปหนังรูปฤๅษีเพื่อเป็นสิริมงคล แล้วถอนรูปฤๅษีจากหยวกออกเชิด

6.6 ออกรูปฉะ คือ เชิดรูปพระรามสู้กับทศกัณฐ์ โดยการเชิดรูปพระฤๅษีเสกรูปพระราม และรูปทศกัณฐ์ เหมือนจะชูปชีวิตให้คืนชีพขึ้นมาเพื่อแสดง ต่อจากนั้นก็เชิดพระรามสู้กับทศกัณฐ์บรรเลงเพลงเชิด

6.7 การออกฤๅษี ฤๅษีออกอีกครั้งเพราะถือว่าตัวฤๅษีเป็นตัวปกป้องรักษาตัวหนังทุกตัวในโรง และตัวเอกหรือตัวนำ เพื่อลำดับต่อไปจึงออกตัวหนังตัวอื่น ๆ โดยนายหนังปี่กรูปฤๅษีแล้วพากย์

6.7.1 โดยตั้งนะโม 3 จบ

6.7.2 อัญเชิญเทวดา (ชุมนุมเทวดา)

6.7.3 พร้อมกับเชิญรูปพระฤๅษีพากย์บทบรรเลงเพลงพระฤๅษี

บทขอเชิญครูเข้าตัว

อิติปิโสภะคะวา ข้าพเจ้าจะขออัญเชิญ คุณพระบิดา 21 มาอยู่เบื้องเบื้องขวา ขอเชิญคุณพระมารดา มาอยู่เบื้องซ้าย ขอเชิญพระนารายณ์ มาอยู่เบื้องขวา ขอเชิญพระคงคามาเป็นน้ำลาย ขอเชิญพระพายมาเป็นลมปาก ขอเชิญพระยานาคมาเป็นสร้อยสังวาล ขอเชิญพระกาฬมาเป็นหัวใจ ข้าพเจ้าจะทำการสิ่งใดขออย่าได้รู้เมื่อ เทวดาองค์ใดจะได้รู้ นั้น ขอเดชะคุณครูจงมาบรรยายแก้ตัวรูปด้วยในการวันนี้เกิด พุทธังประสิทธิ รั่มมังประสิทธิ สังขังประสิทธิ เทอญ

คาถากันเสนียดัจญไร

พุทธัง จักขุ ทะลุขัน ด้านพระพ่อธรณีศาล กูจะผลาญ อุบาทว์ วินาศสันติ นะโม พุทธายะ นะมะพะทะ จักพะกะสะ อิทะมะคะ นะอะอุ นะพะยะอะ นะโมพุทธายะ พะสัมโพ ทุสะมะนิ

บทร้องพระฤๅษีออก

อมมะสิทธิการ ครูอาจารย์ใช้ให้ภูมาเบิกฟ้า และแผ่นดิน ทั้งชั้นอินทร์และ
ชั้นพรหม ทั้งยมพระบาล เบิกทั้งธรีสาร ทวารบานประตู ชูดุและชูดระ แกะพระสลักหนังฝังผีพาย
ผีตายโหงตอโลงแลท่าโบสถ์ ตั้งเขาวงกต อยู่ถ้ำพระสุเมร

อมครุฑชื่อพระกัจจายะเถร พุทโฑพุทธส์กำจัดออกไป ธัมโมธัมมส์กำจัดออกไป
สังฆสังฆ์กำจัดออกไป อัปปริวินาสอุบาตรจัณโร ขอให้หายไปด้วยน้ำพระคงคา

อมสี่สหัสดีมีชัย ข้าจะไหว้พระบาทเท้าพระมุนีนารถ โปรดประสาทอะสงศ์ไซ
ลูถึงห้องพระนฤพาน ข้าจะไหว้พระอนุรุฑ ผู้สี่บกาล ปราบปีศาจมารทุกท่านในบรรพต

ข้าจะไหว้เทพยะดาอาศัยอยู่น้ำแลเขา ตัวข้าจะเล่นหนังเรื่องราว ขอให้คน
สรรเสริญเย็นยอดตัดไม้มาสีลำ บักทำเป็นเสาจอ สีมุมหุ้มแดงยอ ตรงกลางดาดด้วยผ้าขาว เอาชัย
เอาหนังพระโคเจียนตัดซึ่งเป็นรูปพระอิศวร นารายณ์พราว ชักขึ้นกลางหาว พระอาทิตย์ก็เลื่อนลอย
ลงลับแสง

อมครยกสภาววงลง ตินถีบศรตรง ปากก็คาบถ่านเพลิงแดง มีดตี กระบี่แทง
เลือดไหลแดงลงเรียราย (เข็ด)

ข้าจะไหว้ครูสอนवादสอนเขียน
เบื้องซ้ายข้าจะไหว้ทศกัณฐ์มารา
ตรงกลางข้าจะไหว้พระฤๅษี
พระลักษณเอยพระรามรามา
พระรามลักษณผู้สงแรง
เมื่อนั้นเอยข้าจะแผลงศร ให้สบตา
เสร็จแล้วลูกจะไหว้พระนารายณ์สิกร
ครูข้าเอยครูข้าเอย บ่ายหน้ามาจับบังเขียน
ครูขององค์ข้าเรียน มาจับระบ้ำอยู่มันคง
คนทั้งหลายเอย ตาดูฟัง เสียงเสนาะเพราะฟัง
เสียงดังเสียงหวาน ครูอาจารย์ให้แจ่มจอ
เคราะห์แลโสภ โวคแลภย อัปปริจังไร
ภูฝากไว้ กับพระนางธรรณี

ครูคงองค์ข้าเรียน จลุสลักหนังมา
อีกเบื้องขวาข้าจะไหว้พระรามจักรี
สมเด็จพระมุนี เป็นที่พึ่งเรามา
นางสีดาอยู่เฝ้าแฝง
ข้าจะเล่นให้ทุกวัน
(เข็ด)
ทรงรถทจร แสงทินกรก็รอนลง

(พงศ์เดชภิกพัฒน์ เดชอุ่ม, ผู้ให้สัมภาษณ์, 22 กันยายน 2554)

ฤๅษีแต่งตัว

จะกล่าวถึงองค์พระมุนีฤๅษีไพโร สิวิโลอยู่ยังบันศาลา วันนี้อาร ร้อนอรุณคานาคา จะเข้าไปยังกลางไพร หยิบเอาสบงเข้ามานุ่ง หยิบเอาตะคอดรัดพุง หมายถึงเข้ากลางไพร หยิบเอาจีวรเข้ามารอง ตาฤๅษีของหยิบเอาถุงย่ามมาตะพาย อีกทั้งมือขวาหยิบเอาตะลาปิดมำกำไว้ อีกทั้งมือซ้ายก็ถือเอาไม้เท้าทอง แต่งตัว เสร็จพลันทันเวลา ทานาคาชวนเท้าออกจากศาลา

ฤๅษีเก็บดอกไม้

แต่พอมาถึงยังป่า จะชมดอกพฤกษามากมายหลายพันธุ์
 โนนดอกโสก ดอกรัก โนน โนนดอกรักชี้แล้ง มีดอกดำ ดอกแดง
 สราวพันมากมี โนนดอกเต็ง ดอกรัง อยู่ตามทางหอมหวาน
 โนนจำปีลำดวน มืออยู่กลางไพร โนนการะเกดดอกแก้ว
 มีอยู่แนวเป็นทิว โนนดอกแต่ดอกดีว เกิดเป็นทิว มากมาย
 โนนอินทนิล นางมีทั้งคะนางไซเนา เดินดงหน้าหนาว
 มาเจอเนินแล้วอยากจะนอน ตานาคาเก็บดอกไม้ไว้ดมดม
 ดูดี ๆ หอม ๆ แล้วก็ค่อยเดินดง ตาฤๅษีเก็บดอกไม้ใส่ย่ามมา
 ตานาคาขอยเท้าเหยียบกับฎี (เดินกลับ)

(พงศ์เดชภิกษณ์ เดชอุ่ม, ผู้ให้สัมภาษณ์, 22 กันยายน 2554)

คาถาใช้เวลาจับหนังให้ภาวนากับอับปี (ให้ภาวนาเมื่อปักฤๅษี 3 ครั้ง)

พุทธัง จักขุทะลุขัน ดานพระพอรณีสาน กูจะผลาญอุบาติ วินาสสันติ

6.7 ออกรูปหน้าบท หรือ รูปประกาศ เพื่อบอกเรื่อง คือ เป็นการกล่าวถึงเรื่องที่จะเล่นในคืนนั้น ตัวหนังที่จะออกมาบอกคือ ตัวตลก ได้แก่ เจ้าแก้ว เจ้าเปลือย เป็นทั้งตัวแทนของนายหนังตะลุง เป็นทั้งตัวแทนชาวบ้าน เป็นทั้งขวัญใจผู้ชม เรียกเสียงปรบมือจากผู้ชม นายหนังตะลุงส่วนมากมอบหน้าที่การบอกเรื่องที่จะแสดงในคืนนั้นให้กับตลก เป็นผู้บอกกับผู้ชม

6.8 การตั้งนามเมือง เป็นการออกรูปกษัตริย์โดยสมมุติขึ้นเป็นเมืองๆ หนึ่งจากนั้นจึงดำเนินเหตุการณ์ไปตามเรื่องที่กำหนดไว้ เพื่อเป็นการเปิดเรื่องของนิยายที่นำมาขึ้นแสดง มีตัวหนังพระราชา พระราชินี บางทีก็มีพระราชโอรสและเหล่าข้าราชการบริพารด้วย ตอนต้นนายหนังจะกล่าวกลอนให้ทราบว่าเป็นบ้านเมืองใด ใครเป็นกษัตริย์ จากนั้นจะนำเอาเหตุการณ์ต่างๆ มาแสดงเป็น

ลำดับต่อไปเรื่องที่หนังตะลุงตำบลไผ่รอบแสดงนั้น มักเล่นเรื่องรามเกียรติ์ หรือ เรื่องในวรรณคดี เช่น โคบุตร พระสุธน หอยสังข์ หรือ นวนิยายต่างๆ เช่น เรื่อง ต้นรักดอกโคก

7. เนื้อเรื่องในการแสดงหนังตะลุง

เนื้อเรื่องสำหรับการแสดงหนังตะลุงส่วนใหญ่ยังคงได้รับอิทธิพลมาจากอินเดีย เช่นเดียวกับหนังใหญ่ ซึ่งเนื้อเรื่องที่นิยมแสดงมากที่สุด คือ รามเกียรติ์ ต่อมาเพื่อให้สอดคล้องกับการเป็นมหรสพพื้นบ้าน เนื้อเรื่องส่วนใหญ่จึงนำมาจากวรรณคดีจักรๆ วงศ์ๆ หรือบางทีอาจจะเป็นการผูกเรื่องขึ้นมาเองในรูปลักษณะของนวนิยายพื้นบ้าน

ลักษณะการผูกเรื่องส่วนใหญ่จะเป็นนวนิยายประโลมโลก ซึ่งมีตัวละครทั้งที่เป็นมนุษย์ อมนุษย์ และสัตว์เดรัจฉานต่าง ๆ มากมาย ในจำนวนตัวละครเหล่านี้จะแบ่งเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายธรรมะ และฝ่ายอธรรม ทุกเรื่องมักจะมีเนื้อหาสาระมอบให้แก่ผู้ชมเสมอ เช่น ความดีและความเลว ธรรมะย่อมชนะอธรรม บุญบารมี บาปกรรมและจริยธรรมต่างๆ

ปัจจุบันมีหนังตะลุงบางคณะอาจจะแต่งเนื้อเรื่องขึ้นมาเพื่อนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับสังคมปัจจุบันมากขึ้น โดยหยิบยกเอาเรื่องใดเรื่องหนึ่งมาล้อเลียนไว้บ้าง ทั้งนี้ก็เพื่อให้เกิดความสนุกสนานมากยิ่งขึ้น

8. การดำเนินเรื่อง

การดำเนินเรื่อง หนังตะลุงตำบลไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร มีลำดับขั้นตอนในการแสดง ดังนี้

8.1 เริ่มเรื่อง

8.1.1 เบิกหน้าพระหรือการไหว้ครู มีการตั้งนะโม 3 จบ ที่ต้องมีการเบิกหน้าพระ เพราะต้องการความเป็นสิริมงคลกับคนดูและต่อผู้เล่น ชับเสียดัญไร สิ่งที่ไม่ดีออกไป

8.1.2 ประกาศเจ้า เพื่อขอขมาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย และเป็นการประกาศว่าจะเริ่มการแสดง

8.1.3 ให้เรื่อง เป็นการตั้งชื่อเรื่องเพื่อบอกคนดูว่าในวันนี้ทางคณะจะแสดงเรื่องอะไร

8.2 ขึ้นต้น

ตั้งเมือง เป็นการเกริ่นนำเนื้อเรื่อง ตั้งนามเมือง เป็นการเปิดเรื่องหรือจับเรื่องโดยสมมุติขึ้นเป็นเมืองแห่งหนึ่งตามนิยายที่นำมาแสดง การตั้งนามเมือง นายหนังจะนำรูป เจ้าเมืองและมเหสีออกมาปักหน้าจอแล้วว่ากลอนบรรยายสภาพบ้านเมือง บอกนามเมืองและชื่อตัวละครตลอดจนเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ดังตัวอย่าง

“นครยังมึนครค	เป็นขอบเขตใหญ่โตรโหราน
กำแพงบ้อมล้อมรอบมาช้านาน	ทั่วสถานรุ่งโรจน์ปราโมทย์ใจ
สมณะที่พรหมณ์ยามสงบ	เฝ้าเคารพพระธรรมประจักษ์
มีทหารอยู่พร้อมเพรียงล้วนเกรียงไกร	นอกและในถือปิ่นบังยี่นยุท” ฯลฯ

(http://www.baanjomiyut.com/library_2/shadow_play/index.html)

8.3 การดำเนินเรื่อง

หลังจากตั้งนามเมืองแล้ว หนึ่งตระกูลจะเล่นดำเนินเรื่องไปตามนิยายที่นำมาแสดงสำหรับเรื่องที่แสดง เดิมทีเล่นเรื่องรามเกียรติ์ ต่อมาเล่นเรื่องจักรๆ วงศ์ๆ ซึ่งผูกขึ้นเองบ้างได้จากชาดกบ้างเช่น ลักษณวงศ์ โคบุตร หอยสังข์ พระรถเสน แก้วหน้าม้า โคคาวิ (เสือโค) และนางแดงอ่อน เป็นต้น ต่อมาเมื่อภาพยนตร์และนวนิยายได้รับความนิยมจากชาวบ้าน หนึ่งตระกูลก็หันมานิยมแสดงเรื่องแบบภาพยนตร์และนวนิยายด้วย

8.4 ตอนจบ

จบเรื่องก็จะเปิดเพลง สรรเสริญพระบารมี ในการแสดงแต่ครั้งจะมีลักษณะการแสดงที่แตกต่างกันไปแบบจบเรื่องกับแบบเป็นตอนๆ เช่นถ้าไปแสดงในงานวัดทั้งหมด 5 คืน เนื้อเรื่องที่ทำงานแสดงก็จะแสดงเป็นตอนๆ แบ่งสำหรับ 5 คืน (จำลอง ศิลป์, สัมภาษณ์) ได้เล่าเรื่องรูปแบบของละครว่ามี 2 รูปแบบ คือละครนอก และละครใน ละครนอก คือ เรื่องที่มีการแสดงกันทั่วไปการดำเนินเนื้อเรื่องก็จะเรียบง่าย เช่น เรื่องมโนราห์ เรื่องพระอภัยมณี แก้วหน้าม้าฯ ส่วนละครใน คือ เรื่องที่เกี่ยวกับพงศาวดารต่างๆ เช่น รามเกียรติ์ เป็นต้น

เรื่องที่นิยมนำมาแสดง คือ เรื่องพระอภัยมณี โดยนำแบ่งเนื้อเรื่องออกมาแสดงเป็นตอนๆ เช่น ตอนผจญภัยของพระอภัยมณี พระอภัยมณีและศรีสุวรรณเป็นโอรสของท้าวสุทัศน์และปทุมเกสร กษัตริย์ผู้ครองเมืองรัตนา เจ้าชายทั้งสองได้ออกเดินทางจากบ้านเมืองเพื่อเรียนไสยศาสตร์และเสาะหาของวิเศษจากทิศาปาโมกข์ตามคำสั่งของบิดา แต่พระอภัยมณีกลับเลือกเรียนวิชาดนตรี คือ การเป่าปี่ได้เป็นเอก มีอานุภาพนึมน้ำวจิตในคนหรือประหารผู้ฟังได้ตามใจปรารถนา ส่วนศรีสุวรรณเรียนวิชากระบี่กระบองจนเป็นเลิศ เมื่อกลับมาถึงบ้านเมือง ท้าวสุทัศน์โกรธมากที่โอรสไม่ปฏิบัติตามคำสั่งและโดยที่ไม่ได้พิจารณาคุณค่าของสิ่งที่โอรสเรียนมาพระองค์ได้ตรัสในทำนองว่า น่าจะไล่ออกจากเมือง พระอภัยมณีและศรีสุวรรณน้อยใจจึงชวนกันออกจากเมืองไปทั้งสองพระองค์เดินทางดั้นด้นมาจนถึงริมฝั่งทะเล ได้พบพรหมณ์หนุ่มน้อยสามคน มีมิราผู้ชำนาญในการผูกหญ้าเป็นสำภายนต์ท่องทะเล วิเชียร ผู้สามารถยิงธนูได้คราวละ 7 ลูก และสถาน ผู้สามารถเรียกลมฝนได้ตามใจปรารถนา เมื่อพรหมณ์ทราบปัญหาของกษัตริย์ทั้งสองแล้ว

เกิดสงสัยในวิชาเป่าปี่ของของพระอภัยมณีว่ามีคุณค่าอย่างไร พระอภัยมณีเป่าปี่ให้ฟัง พราหมณ์ทั้งสามรวมทั้งศรีสุวรรณได้ฟังก็เคลิ้มหลับไหล

ระหว่างนั้น นางผีเสื้อสมุทร ซึ่งอาศัยอยู่ในถ้ำใต้ทะเลได้ผ่านมาเห็นพระอภัยมณีนั่งเป่าปี่อยู่ ก็น่ารัก จึงอุ้มพาไปไว้ในถ้ำ แปลงตนเป็นหญิงสาวคอยปรนนิบัติ พระอภัยมณีดูดวงตาก็รู้ว่ามิใช่มนุษย์แต่ก็จำทนต้องอยู่กับนางผีเสื้อสมุทร จนมีลูกชื่อว่าสินสมุทร ฝ่ายศรีสุวรรณและพราหมณ์ทั้งสามคน เมื่อตื่นขึ้นมาไม่เห็นพระอภัยมณีก็ออกติดตามจนพลัดหลงไปยังเมืองรมจักร ศรีสุวรรณปลอมตัวเป็นพราหมณ์เข้าเมือง จนได้พบนางเกษรา ธิดาของท้าวทศวงศ์เจ้าเมืองและเกิดความรักต่อกัน ขณะนั้นเมืองรมจักรกำลังประสบปัญหาคือ ท้าวอุเทนกษัตริย์เมืองชวามาสู่ขอนางเกษราท้าวทศวงศ์ไม่ยอมยกให้ เพราะเห็นว่าเป็นกษัตริย์ต่างชาติ ต่างศาสนา ท้าวอุเทนยกกองทัพมาตีเมืองรมจักร ศรีสุวรรณและพราหมณ์ทั้งสามอาสาสู้ศึกจนได้ชัยชนะศรีสุวรรณได้อภิเษกกับนางเกษราได้ครองเมืองรมจักรและต่อมามีธิดานามว่า อรุณรศมี ด้านพระอภัยมณีได้โอกาสหนีนางผีเสื้อสมุทร โดยอาศัยลูกคือสินสมุทรทั้งนี้เพราะสินสมุทรเมื่ออายุได้ 8 ปี เป็นคนมีพลังกำลังมีอำนาจมีความสามารถเหมือนแม่ ได้เปิดหินปากถ้ำออกไปเที่ยวเล่นพบเงือกก็จับมาให้พระอภัยมณีดูพระอภัยมณีจึงวางแผนหนีร่วมกับนางเงือกซึ่งอาสาจะช่วยเหลือ หลังจากออกอุบายให้นางผีเสื้อสมุทรไปจำศีลสะเดาะเคราะห์แล้ว พระอภัยมณีและสินสมุทรก็หนีนางผีเสื้อสมุทรมุ่งตรงไปยังเกาะแก้วพิสดารซึ่งมีพระโยคีผู้วิเศษพำนักอยู่ โดยพระอภัยมณีอาศัยผลัดขึ้นหลังเงือกพ่อ แม่ และลูกสาวว่ายน้ำได้กันได้ห้าคืน นางผีเสื้อสมุทรกลับมาถึงถ้ำรู้เรื่องก็ตามมาทันจับเงือกพ่อ เงือกแม่กินเสียพระอภัยมณีขึ้นหลังเงือกลูกสาวต่อไป โดยมีสินสมุทรต่อสู้กับผีเสื้อสมุทรถ่วงเวลาไว้ ในที่สุดพระอภัยมณี นางเงือก และสินสมุทรสามารถขึ้นเกาะแก้วพิสดารได้ นางผีเสื้อสมุทรไม่สามารถติดตามต่อไปได้ เพราะอำนาจมนต์ของพระโยคีแห่งเกาะแก้วพิสดาร และขณะที่พักอาศัยอยู่กับพระโยคี พระอภัยมณีก็ได้นางเงือกเป็นเมีย ต่อมาพระอภัยมณีและสินสมุทรได้บวชเป็นฤๅษีได้สนิทสนมกับคนเรือแตกหลายชาติหลายภาษา ซึ่งอาศัยใบบุญของพระโยคีด้วยกัน

9. ความเชื่อที่เกี่ยวข้อง

หนังตะลุง ตำนานไผ่รอบ อำเภอบึงสามพัน จังหวัดพิจิตร ส่วนใหญ่เชื่อเรื่องไสยศาสตร์สิ่งใดเด่นมากคือเรื่องเมตตามหานิยมอันเป็นวิธีทำให้คนรักและห่วงหวง เรื่องการป้องกันการทำและแก้คุณไสยต่างๆ การหาฤกษ์ยาม การถือเคล็ดเพื่อความเป็นสิริมงคล ตลอดจนเชื่อเรื่องคาถาอาคม ความเชื่อเรื่องความเป็นสิริมงคลและปิดเป่าเสนียดทั้งหลาย ป้องกันปีศาจและศัตรู เช่น การเสกหมากใส่หยวกกล้วย คาถาขุรูปให้มีวิญญาณเบิกปากเบิกตารูปหนัง ถ้าเป็นการแสดงประชันครั้งสำคัญจะต้องใช้ไสยศาสตร์ป้องกันตัวเป็นพิเศษ

ด้านความเชื่อเรื่องทิศทางการปลูกโรง (การตั้งโรงหนังตะลุง) เมื่อถึงบ้านเจ้าภาพนายหนังตะลุงจะกล่าวคาถาทักทายผีสงขเทวดา เมื่อถึงโรงหนังจะเดินเวียนโรงหนังเพื่อทำพิธีปิดเป่าเสนียดป้องกันตัว เอาเครื่องของต่างๆ ขึ้นทางด้านหน้าของโรง และเมื่อขึ้นโรงแล้วจะทำพิธีตั้งเครื่องเบ็กรโรงเพื่อเป็นการขอขมาพระภูมิและเจ้าที่ และลงยันต์ที่นั่งเพื่อปิดเสนียด และถ้าโรงหนังที่มีคณะอื่นนั้นมาแสดงก่อนก็ต้องทำพิธีล้างอาถรรพ์ คือ จะสะบัดเสื้อที่ใส่ปูโรง เปลี่ยนหยวกกล้วยที่ใช้ปักรูป และจะเสกหมากใส่หยวกกล้วย และอ่านคาถาเพื่อป้องกันฝ่ายตรงข้ามทำร้าย ส่วนในตอนเล่นจะท่องคาถาใส่ร่างนายหนังเองเพื่อทำให้มีเสน่ห์และเรียกคนดู